

RENDEZ-VOUS PUBLICS

Veel van de projecten die geïnterpreteerd worden als 'relationeel esthetisch' behoren tot een institutionele werkgemeenschap die van mobiliteit, participatie en communicatie een fetisj maakt en in vele gevallen wordt het samenwerken een louter behavioristisch spelletje voor het publiek.

werkgemeenschap die hedendaagse mobiliteit mogelijk maakt, en dat hierdoor meer en meer 'nergens toe behorende' mensen of groepen van mensen zich voortbewegen in de onzichtbare en doodlopende kanalen van illegaliteit, armoede, onzichtbaarheid en vlucht. We kunnen stellen dat sociale interactie, samenwerking, communicatie en relaties vandaag tot de meest verafgoode domeinen van onze samenleving behoren, we hebben er fetisjen van gemaakt. Wanneer we denken aan plaatsen waar onderhandeld en samengewerkt kan worden, stellen we vast dat de meest dynamische plekken van samenwerking vandaag niet langer parlementen zijn (door de crisis van de parlementaire democratie waarbij samenwerking en onderhandeling niet meer los te zien zijn van een complex netwerk van mediasimulaties). Je kan ze vinden in bedrijven en – niet verwonderlijk – artistieke instellingen: vooral musea en galerijen, soms ook theaters. Niet alleen de verdwijnende openbare ruimte draagt bij aan deze verschuiving in kunstinstellingen, maar ook de complexiteit van de hedendaagse globalisering met zijn multiculturele stromingen en bewegingen. Het zijn ruimten geworden waar je kan samenwerken met de ander (kunstenaar, publiek, cultureel andere, curator, instelling) en tegelijkertijd de ander kan tonen in zijn tegenwoordigheid, ruimten kan openen voor de zogenaamde 'esthetische' gelijktijdigheid van de ander. Het is geen toeval dat de Franse kunstcriticus en curator Nicolas Bourriaud een klein decennium geleden met het begrip 'relationele esthetiek' op de proppen kwam, iets wat heel wat invloed had op vele artistieke collaboratie- en participatieprojecten tijdens de laatste tien jaar. Samenwerking en sociale uitwisseling gingen gaandeweg centraal staan in de 'relationele esthetiek'. Met dit begrip wilde Bourriaud de kritische en politieke mogelijkheid bieden om het artistieke object in de jaren '90 immaterieel te maken. De dematerialisatie-processen werden geïnterpreteerd als een stroom van gewaarwordingen, communicatie, concepten en waarnemingen. Relationele esthetiek houdt zich dan bezig met de processen van transitiviteit, participatie, samenwerking en contracten, waarbij kunstwerken niet alleen begrepen worden als momenten van sociabiliteit, maar ook sociabiliteit produceren, en relaties verkennen (die zowel persoonlijk, politiek, economisch als institutioneel kunnen zijn). We kunnen stellen dat samenwerking hier nauw verbonden is met sociale uitwisseling en met het kritisch gebruikmaken van de flexibele werkprocessen die het leven van alledag regelen. 'Kunst neemt hier het domein van menselijke interacties en de sociale context als theoretische horizon, eerder dan de handhaving van een onafhankelijke en private symbolische ruimte. (...) Wanneer hedendaagse kunst zich op het relationele domein begeeft en er een *issue* van maakt, is het een politiek project aan het ontwikkelen.'⁴ Bourriauds statement is heel problematisch en aanvechtbaar op het punt waar hij de relationele esthetiek koppelt aan het politieke project. Veel van de projecten die

geïnterpreteerd worden als 'relationeel esthetisch' behoren tot een institutionele werkgemeenschap die van mobiliteit, participatie en communicatie een fetisj maakt en in vele gevallen wordt het samenwerken een louter behavioristisch spelletje voor het publiek. Het probleem ontstaat omdat hier niet kritisch wordt omgegaan met positionering; die gaat verloren in de veranderlijke veelvuldigheid van manieren waarop we samen iets doen; subjectiviteiten interageren dynamisch, maar doen dat evenwel als lege ronddraaiende tekens. Relaties zijn de gemeenschappelijkheid van de esthetische kunsten die toeschouwers (en kunstenaars en curatoren) samenbrengen, maar die het proces van 'in de ruimte plaatsen' niet echt veranderen, ze re-articuleren niet werkelijk de ruimte waarin de bijeenkomsten plaatsvinden. De sociabiliteit die hier geproduceerd wordt, is al vormgegeven en voorondersteld als een sociabiliteit van een transparante, artistieke ruimte, en bezit een bepaalde gemeenschappelijkheid die op een goede neoliberale manier steeds bezig is met het testen en verbeteren van de manier waarop bepaalde dingen worden gecommuniceerd en onderhandeld.

Hier komt een nog steeds valabel concept van Henri Lefebvre goed van pas. Het is algemeen geweten dat Lefebvre het concept van actieve ruimtelijke weergave heeft uitgewerkt, ter vervanging van het statische begrip van ruimte. Ruimte kan niet begrepen worden door middel van de genoemde activiteit waarvoor ze bedoeld is (een tennisveld waarop een spelletje tennis wordt gespeeld bijvoorbeeld) of door middel van de benamingen van haar gebouwen of andere vaste entiteiten. Ruimte is alle tijd die geproduceerd wordt door de actieve processen van ruimtelijke weergave, de verbindingen tussen de activiteiten die de ruimte karakteriseren, de fysieke eigenschappen ervan en de structuren van subjectiviteiten met hun sociale relaties, angsten, verlangens. Het domein van hedendaagse galerijen en musea als relationele ruimten kan vergeleken worden met wat plaatsvindt in de ruimte van de *antichambre*, het welbekende voorbeeld van Lefebvre. De *Antichambre* was de ruimte waar de koning onderhandelde met koninklijke rekestranten, een ruimte van voortdurende onderhandeling, waar rekestranten meer macht verwierven omdat ze de koning persoonlijk ontmoetten, en de absolute monarchie macht moest inleveren, aangezien haar ruimte geïnfiltreerd werd door burgers. Deze ruimte toont ons niet alleen hoe delicaat de open en relationele contacten tussen kunstenaar en publiek kunnen zijn, maar zegt ook iets over de complexe relatie tussen ruimte en subjectiviteit. Lefebvre toonde ons hoe de onderhandelingsruimte nooit in de leegte geplaatst kan worden, ze moet strikt fysisch gecodeerd zijn als statisch en onveranderlijk. Geen wonder dus dat ruimten waar onderhandeld en samengewerkt wordt vandaag tot de meest monumentale behoren – zoals parlementen, bedrijfsgebouwen, theaters en evengoed musea. Alleen in een sta-